

Inkeri Salmenlinna: *Kielihäiriöisten lasten korjausaloitteet puheterapia- ja leikkivuorovaikutuksessa*. Helsinki: Helsingin yliopisto 2020. 208 s. ISBN 978-951-51-6428-5. Saatavilla verkossa osoitteessa <http://urn.fi/URN:ISBN:ISBN 978-951-51-6429-2>

Kielihäiriöisten lasten korjausaloitteet tarkastelussa

Inkeri Salmenlinnan logopedian alan väitöstutkimus käsittelee vuorovaikutustilanteita, joiden yhtenä osallistujana on kielihäiriöinen lapsi. Väitöstutkimuksen tavoitteena on kuvata kielihäiriöisten lasten korjausaloitteita eli keskustelun vuoroja, joilla lapset osoittavat, että edeltävässä puheessa on korjaamista vaativa ongelma. Lisäksi tavoitteena on analysoida, miten korjausaloitteiden muotoilu on yhteydessä sekä korjattavan ongelman laatuun että vuorovaikutuksen tilanteiseen kontekstiin. Tutkimusta motivoi tarve ymmärtää, miten kielihäiriö ilmenee arkisessa vuorovaikutuksessa. Tämä motivaatio kumpuaa toisaalta aikaisemmasta tutkimuksesta ja toisaalta käytännöllisestä tarpeesta ymmärtää, mitä kielihäiriö vuorovaikutuksen yksityiskohtien tasolla tarkoittaa.

Salmenlinnan tutkimuksen metodina on keskusteluanalyysi. Keskusteluanalyysissa korjausjäsenitys viittaa yleisesti ottaen niihin tapoihin, joilla keskustelijat käsittelevät puhumisessa, kuulemisessa ja ymmärtämisessä esiintyviä ongelmia (Sorjonen 1997, Haakana ym. 2016). Nämä reaalistuvat erityyppisissä korjausjaksoissa. Viime vuosina on tehty varsin runsaasi vuorovaikutuksen korjauskäytänteisiin kohdistuvaa tutkimusta niin kansainvälisesti kuin Suomessakin. Tämä on väitöskirjatutkimuksen näkökulmasta sekä haaste että mahdollisuus. Kun tutkimus kohdistuu laajasti tutkittuun aihealueeseen, väittelijän haastavana tehtävänä on pystyä löytämään jotakin sellaista uutta ymmärrystä, mikä vie tutkimusalaa eteenpäin. Toisaalta olemassa oleva tutkimus mahdollistaa täsmällisten kysymysten esittämisen sekä omien havaintojen syvällisen pohdinnan aikaisemman tutkimuksen avulla.

Suomessa korjausilmiöitä on analysoitu aikaisemmin erityisesti erityyppisissä epäsymmetrisissä vuorovaikutustilanteissa, esimerkiksi kakkoskielisessä keskustelussa (esim. Kurhila 2006; Lilja 2010; Kurhila & Lilja 2017) sekä keskusteluissa, joissa on mukana diagnosoidusti huonokuuloinen osallistuja (esim. Pajo 2013). Myös tasavertaisten aikuisten arkikeskusteluja on analysoitu (Haakana ym. 2016). Salmenlinnan tutkimus asettuu täydentämään tätä olemassa olevaa korjausjaksojen tutkimusta. Sen potentiaali tuottaa uutta tietoa liittyy toisaalta siihen, että aikaisempi tutkimus nimenomaan kielihäiriöisten lasten korjauskäytänteistä on vähäistä, ja toisaalta siihen, että

Salmenlinnan tutkimusasetelma mahdollistaa samojen osallistujien korjausaloitteiden vertailun erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Samankaltaiset systemaattisen vertailun mahdollistavat aineistokokoelmat ovat keskustelunanalyttisissä tutkimuksissa vielä verrattain harvinaisia.

Väitöskirja rakentuu johdanto-osuudesta ja neljästä analyysiluvusta. Johdanto-osuudessa esitellään asiantuntevasti työn metodia ja aineistoa sekä tutkimuksen kannalta relevanttia aiempaa tutkimusta. Analyysi lähtee liikkeelle korjausaloitteiden määrällisestä esittelystä (luku 3). Tämän jälkeen Salmenlinna analysoi yksityiskohtaisesti erilaisia aineistosta löytyviä korjausaloitekäytänteitä (luku 4) sekä niitä ongelmatyyppejä, joihin eri korjausaloitteilla reagoidaan (luku 5). Viimeisessä analyysiluvussa tarkastellaan korjausaloitteiden esiintymiskonteksteja ja eritellään, millaiset asiat näyttävät tyypillisesti aiheuttavan lapsille ongelmia kussakin tarkastellussa tilannetyypissä eli suunnittelutilanteissa, puheterapian tehtäväratkaisutilanteissa sekä leikkivuorovaikutuksessa (luku 6).

Monipuolinen aineisto mahdollistaa vertailun

Salmenlinnan tutkimuksen aineisto on laaja ja monipuolinen. Aineistossa on mukana kuusi kielihäiriöistä lasta, joista kutakin on kuvattu kuntouttavan ja arvioivan puheterapian vuorovaikutustilanteissa sekä kahdenkeskisissä leikki-tilanteissa toisaalta vanhemman ja toisaalta toisen lapsen kanssa. Lapset olivat aineiston keräämisen aikaan 5–8-vuotiaita, ja heidän kielihäiriönsä liittyi lievä- ja vaikea-asteisia puheen ymmärtämisen vaikeuksia.

Kokonaisuudessaan aineisto koostuu lähes 22 tunnista videonauhoituksia, joista tutkija on koonnut 112 korjausjakson aineistokokoelman. Kokoelmassa ovat mukana kaikki aineistosta löytyneet toisen aloittamat korjausjaksot. Korjausjaksojen kokonaismäärä tuntuu aineiston kokoon nähden pienehköltä, mutta se on kuitenkin laadulliseen keskustelunanalyttiseen tutkimukseen riittävä. Tapausten kokonaismäärää voi kuitenkin verrata joihinkin aikaisempiin tutkimuksiin. Salmenlinnan tutkimuksessa korjausaloitteiden esiintymistaajuus on noin viisi aloitetta tunnissa. Haakanan ym. (2016) arkikeskusteluja koskevassa tutkimuksessa esiintymistaajuus oli 15 aloitetta tunnissa, Liljan (2010) kakkoskielisten keskustelujen aineistossa 25 aloitetta tunnissa ja Pajon (2013) huonokuuloisten keskustelijoiden korjausjaksoja tarkastelevassa tutkimuksessa 23 aloitetta tunnissa. Vaikka korjausaloitteiden määrästä suhteessa aineiston kokonaistuntimäärään ei voi suoraan päätellä mitään, Salmenlinnan aineiston korjausaloitteiden pienehkö kokonaismäärä herättää kuitenkin kysymyksiä esimerkiksi siitä, missä määrin korjausaloitteiden käyttö on yhteydessä lasten

kielihäiriöihin. Tähän korjausaloitteiden vähäiseen määrään liittyvään kysymykseen tulee kyllä tutkimuksen aikana joitakin vastauksia esimerkiksi eriteltäessä sitä, millaisiin ongelmatyyppeihin korjausaloitteet aineistossa liittyvät, mutta aihe olisi mahdollistanut laajemmankin käsittelyn.

Aineiston vuorovaikutustilanteiden moninaisuus on tutkimuksessa vahvuus, sillä erityyppisistä vuorovaikutustilanteista koostuva aineisto antaa hyvän mahdollisuuden analysoida, miten vuorovaikutustilanteen luonne ja toimintatyyppi ovat yhteydessä siihen, millaisia vuorovaikutuksen ongelmakohtia osallistujat kohtaavat ja miten he niitä ratkovat. Samalla moninaisuus tekee kuitenkin merkitykselliseksi koko joukon muuttujia, jotka tutkijan on otettava huomioon analyysissa. Ensimmäinen vuorovaikutuskäyttäytymiseen ja siten korjausaloitteisiin mahdollisesti yhteydessä oleva seikka on lasten ikä, joka vaihtelee viidestä kahdeksaan vuoteen. Myös osallistujien kielihäiriön taso vaihtelee: osalla kielihäiriö on lievä ja osalla vaikea-asteinen. Toiseksi tarkasteltavana on useita erilaisia vuorovaikutustilanteita – puheterapiatilanteita, arvioivaa puheterapiaa ja leikkivuorovaikutustilanteita sekä aikuisen että toisen lapsen kanssa. Kolmanneksi itse korjausaloitekäytänteitä on hyvin monenlaisia. Tämä moninaisuus tuo Salmenlinnan tutkimukseen myös haasteita, sillä tutkija joutuu analyysissaan ottamaan samanaikaisesti useita eri asioita huomioon. Muuttujien moninaisuus tarkoittaa myös sitä, että Salmenlinnan tutkimuksen voi ajatella puhuvan moneen suuntaan. Yhtäältä se lisää tietoa kielihäiriöisten lasten vuorovaikutuksesta ja tarjoaa näin tärkeitä näkökulmia logopediseen tiedonmuodostukseen. Keskustelunanalyttiseen tutkimusparadigmaan Salmenlinnan tutkimus kontribuoi paitsi lisäämällä tietoa korjauskäytänteistä epäsymmetrisissä keskustelutilanteissa myös tuomalla uutta ymmärrystä siitä, miten erilaiset vuorovaikutuksen ongelmat ovat yhteydessä vuorovaikutuksen toimintatyyppeihin.

Aikaisempaa monipuolisempi ja syvällisempi näkökulma korjausaloitteiden käyttöön

Aikaisemmassa erityisesti logopedian alan tutkimuksessa lasten korjausaloitteita on tutkittu paljon suhteessa lapsen kulloiseenkin kielenkehityksen vaiheeseen. Salmenlinnan väitöskirjan yksityiskohtainen analyysi täydentää tätä näkökulmaa tuomalla selvästi esiin sen, että korjausaloitteiden käytössä ei ole kysymys vain yksilöllistä valinnoista tai taidosta vaan niiden käyttöä selittää myös ja ehkä ensisijaisemmin se, millaista ongelmaa ollaan korjaamassa ja millaisessa vuorovaikutustilanteessa. Osallistujien välillä olevia eroja korjausaloitteiden käytössä ei siis voi selittää pelkästään osallistujien kielellisellä kyvykkyydellä ja sillä, miten kielellisesti yksinkertainen tai monimutkainen aloitevuoro on. Salmenlinnan tulokset osoittavat, että esimerkiksi

kielellisesti yksinkertaisina pidettyjen avointen korjausaloitteiden käyttö ei painottunut vaikeasteisesti kielihäiriöisten tai nuorempien lasten vuorovaikutukseen, niin kuin olisi voinut olettaa. Sen sijaan he käyttivät eniten tulkintaehdokkaita, jotka voivat kielelliseltä muodoltaan olla kompleksisia. Erot erityyppisten korjausaloitteiden suosimisessa eivät tässä tapauksessa siis selittyneet lasten kielellisellä kyvykkyydellä vaan suhteessa siihen, millaisia ongelmia nämä lapset kohtasivat vuorovaikutustilanteissaan. Heidän korjausaloitteensa kasautuivat arvioivaan puheterapiavuorovaikutukseen, jossa he kohtasivat itselleen vaikeita sanoja, joiden merkitystä he tarkistivat täsmällisillä tulkintaehdokkailla. Kaikkiaan Salmenlinnan analyysi näyttää, että keskustelukonteksti on perustavanlaatuisesti yhtyessä siihen, millaisia korjausaloitteita osallistujat tarvitsevat.

Salmenlinnan tutkimus nostaa lisäksi esille lukuisia korjausjaksoihin liittyviä kiinnostavia havaintoja, joista osa selvästi kutsuu jatkotutkimusta. Itsessään kiinnostava on jo havainto siitä, että kielihäiriöisten lasten korjausaloitteiden käyttö on kaikkiaan hyvin samankaltaista kuin korjausaloitteiden käyttö muissakin eri kieli- ja kulttuurialueilla tyypillisissä keskusteluissa. Myöskään korjausaloitevuorojen muotoilussa ei ollut mitään kielihäiriöistä kertovaa.

Kiinnostavia ovat myös huomiot kehollisten keinojen käytöstä osana korjausaloitteita. Lapset käyttivät deiktisiä ja kuvailevia eleitä erityisesti osana tulkintaehdokkaita sekä osana sellaisia korjausaloitteita, jotka nostavat osan edellisestä vuorosta ongelmalliseksi. Salmenlinna tunnistaa kehollisten keinojen keskeisen merkityksen lasten vuoroissa mutta ei kuitenkaan tässä tutkimuksessa analysoi näitä keinoja kovin yksityiskohtaisesti. Tämä on yksi alue, jolla tutkimusta olisi tarpeen viedä eteenpäin, sillä multimodaalinen keskustelunanalyttinen tutkimus on viime vuosina näyttänyt yhä selvemmän systematiikan kielellisten ja kehollisten keinojen organisoitumisessa (esim. Keevallik 2013, 2018). Erityisesti kehittyvän kielitaidon tutkimisessa ja arvioinnissa olisi tarpeen entistä syvällisempi ymmärrys siitä, mitä taitava vuorovaikutuskäyttäytyminen on. Salmenlinnan havainnot viittaavat siihen suuntaan, että vuorovaikutuksellinen osaaminen ei tarkoita ainoastaan verbaalisesti taitavaa käyttäytymistä vaan se voi tarkoittaa myös kehollisten keinojen tarkoituksenmukaista ja oikein ajoitettua käyttöä.

Kaikkiaan Salmenlinnan väitöskirja on hallittu kokonaisuus, joka nostaa esiin tärkeitä havaintoja ja kiinnostavia jatkotutkimuskysymyksiä. Sekä tutkielman johdanto-osuus että aineiston käsittely analyysiluvuissa osoittavat metodin hallintaa ja perehtyneisyyttä aiempaan vuorovaikutuksen korjausilmiöitä käsittelevään tutkimukseen. Erityisesti aikaisempi kotimainen tutkimus on työssä

hyvin edustettuna. Kansainvälisen korjausaloitetutkimuksen systemaattisempi hyödyntäminen analyysin tukena olisi todennäköisesti auttanut vielä laajentamaan analyysinäkökuja. Erityisen toimivia työssä ovat sekventiaalisuutta eli korjausjaksojen kulkua koskevat analyysit. Työssä esitetyt johtopäätökset ovat melko hillittyjä, ja monessa kohtaa Salmenlinnan havainnot olisivat mahdollistaneet paljon rohkeammatkin päätelmät. Toisaalta harkitsevainen tulosten tulkinta tuntuu perustellulta, koska työssä tulee hyvin esille vuorovaikutusilmiöiden rakentumiseen vaikuttava kompleksisuus. Vuorovaikutukselliselle käyttäytymiselle ei koskaan löydy yhtä ainoaa selittävää tekijää.

Markku Haakana

markku.haakana@helsinki.fi

Niina Lilja

niina.lilja@tuni.fi

Markku Haakana on suomen kielen yliopistonlehtori Helsingin yliopistossa. Hän toimii Salmenlinnan vastaväittäjänä. Niina Lilja on suomen kielen yliopistonlehtori Tampereen yliopistossa.

Lähteet:

HAAKANA, MARKKU – KURHILA, SALLA – LILJA, NIINA – MARJO SAVIJÄRVI 2016: Kuka, mitä, häh? Korjausaloitteet suomalaisessa arkikeskustelussa. – *Virittäjä* 120 s. 255–293.

KEEVALLIK, LEELO 2013: The Interdependence of bodily demonstrations and clausal syntax. – *Research on Language & Social Interaction*, 46 s. 1–21.

KEEVALLIK, LEELO 2018: What Does Embodied Interaction Tell Us About Grammar? – *Research on Language and Social Interaction* 51 s. 1 - 21.

KURHILA, SALLA 2006: *Second language interaction*. Amsterdam: John Benjamins.

KURHILA, SALLA & NIINA LILJA 2017: Toisto ja korjauksen rajat. – *Virittäjä* 121 s. 213–243.

LILJA, NIINA 2010: *Ongelmista oppimiseen. Toisen aloittamat korjausjaksot kakkoskielisessä keskustelussa*. Jyväskylä Studies in Humanities 146. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

PAJO, KATI 2013: The occurrence of ‘what’, ‘where’, ‘what house’, and other repair initiations in the home environment of hearing-impaired individuals. – *International Journal of Language and Communication Disorders* 48 s. 66–77.

SORJONEN, MARJA-LEENA 1997: Korjausjäsenys. – Liisa Tainio (toim.), *Keskusteluanalyysin*

perusteet s. 111–137. Tampere: Vastapaino.